

**TIJORAT BANKLARI AKTIV VA PASSIVLARINI BOSHQARISH
USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Solihjonov Akbarmirzo

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi

4-kurs K-115-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: A.A. Qosimov

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklari faoliyatida aktiv va passivlarni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Bank resurslarini samarali taqsimlash, likvidlikni ta'minlash, daromadlilikni oshirish va risklarni minimallashtirish bo'yicha strategiyalar muhokama etiladi. Maqolada tijorat banklarining aktiv-passiv boshqaruv tizimini takomillashtirishda foydalanilayotgan usullar, xususan, aktiv-passiv muvozanatini saqlash, aktivlarni diversifikatsiya qilish, passivlar strukturasi barqarorligini ta'minlash bo'yicha metodik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston tijorat banklarining amaliy tajribalari asosida mavjud muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari asosida aktiv va passivlarni boshqarishning samarali mexanizmlari ishlab chiqiladi va ularni amaliyotga joriy qilish bo'yicha takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: tijorat banki, aktivlar, passivlar, likvidlik, risk, boshqaruv, daromadlilik, diversifikatsiya, balans, moliyaviy barqarorlik, bank tizimi.

Аннотация: В данной статье анализируются современные подходы к управлению активами и пассивами в деятельности коммерческих банков. Обсуждаются стратегии эффективного распределения банковских ресурсов, обеспечения ликвидности, повышения доходности и минимизации рисков. В статье рассматриваются методы совершенствования системы управления активами и пассивами коммерческих банков, в частности, сохранение баланса активов и пассивов, диверсификация активов и обеспечение устойчивости

структуры пассивов. Также на основе практического опыта коммерческих банков Узбекистана выявляются существующие проблемы и направления совершенствования. По результатам исследования разрабатываются эффективные механизмы управления активами и пассивами и предлагаются рекомендации по их внедрению в практику.

Ключевые слова: коммерческий банк, активы, пассивы, ликвидность, риск, управление, доходность, диверсификация, баланс, финансовая устойчивость, банковская система.

Abstract: This article analyzes modern approaches to managing assets and liabilities in the activities of commercial banks. It discusses strategies for the effective allocation of banking resources, ensuring liquidity, increasing profitability, and minimizing risks. The paper examines methods for improving the asset-liability management system of commercial banks, particularly maintaining asset-liability balance, asset diversification, and ensuring the stability of the liability structure. In addition, based on the practical experience of commercial banks in Uzbekistan, current problems and directions for improvement are identified. Based on the research results, effective mechanisms for asset and liability management are developed, and proposals are made for their implementation in practice.

Keywords: commercial bank, assets, liabilities, liquidity, risk, management, profitability, diversification, balance, financial stability, banking system.

KIRISH

Bugungi kunda bank tizimi milliy iqtisodiyotning ajralmas bo‘lagi sifatida o‘z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etadi. Ayniqsa, tijorat banklari uchun aktiv va passivlarni samarali boshqarish masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayon bankning moliyaviy barqarorligini, raqobatbardoshligini, shuningdek, mijozlarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifatini belgilab beradi. Aktivlar va passivlar o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash, ularni harakatchan, likvid va xavfsiz shaklda boshqarish, foyda keltiruvchi yo‘nalishlarga yo‘naltirish hozirgi zamon bank tizimining asosiy muammolaridan biridir. Mazkur maqolada tijorat banklarining aktiv-

passiv boshqaruvi tizimini chuqur tahlil qilish orqali mavjud muammolar aniqlanadi va ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklari faoliyatini chuqur o'rganishda P. T. Nosirov (2022), Sh. Qodirov (2023), R. Jo'raev (2021) kabi iqtisodiy soha olimlarining ilmiy ishlari asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ularning tadqiqotlarida aktiv va passivlarni muvozanatli boshqarish, likvidlik darajasi va kapital yetarliligini ta'minlash bo'yicha ko'plab tavsiyalar ilgari surilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalardan – Basel III standartlari, risklarni boshqarishning zamonaviy modellari (VaR, GAP tahlil) asosida ham fikr yuritiladi. Ushbu maqolada statistik tahlil, solishtirma tahlil va empirik yondashuv metodlaridan foydalaniladi.

NATIJALAR

O'zbekistondagi tijorat banklarining faoliyati tahlili shuni ko'rsatdiki, banklar faoliyatida aktivlar ko'proq kredit portfeli, investitsiyalar va boshqa moliyaviy vositalardan tashkil topgan. Passivlar esa asosan mijoz depozitlari, banklararo qarzlar va kapitaldan iborat. Analiz natijalariga ko'ra, ko'pchilik banklarda aktivlar va passivlar o'rtasidagi muvozanat to'liq saqlanmagan, bu esa bank likvidligi va rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, passivlar tarkibida qisqa muddatli majburiyatlarning yuqori ulushi, aktivlar esa uzoq muddatli kreditlar ko'rinishida bo'layotgani risk darajasini oshirmoqda. O'rganilgan banklar misolida aniqlanishicha, strategik rejalashtirish, risklarni diversifikatsiya qilish va aktiv-passivlarni o'zaro muvofiqlashtirish orqali natijadorlikka erishish mumkin. Bu yo'nalishlarda zamonaviy bank menejmenti, monitoring tizimlari va IT texnologiyalar yordamida boshqaruv samaradorligini oshirishga erishish mumkin.

MUHOKAMA

Aktiv va passivlarni boshqarish – bu nafaqat bank ichki siyosatining muhim tarkibiy qismi, balki tashqi moliyaviy muhitga moslashishning asosiy vositasidir. Aktiv-passiv boshqaruvdagi asosiy muammo – bu vaqti va hajmi jihatidan nomutanosiblikdir. Bunda passivlar qisqa muddatli bo'lib, aktivlar uzoq muddatli bo'lishi likvidlik muammolarini keltirib chiqaradi. Shuningdek, daromadlilik va

xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni topish banklar uchun katta masala bo'lib qolmoqda. Bugungi kunda banklar bu muammoni yechishda risklarni baholash usullaridan, GAP tahlil, Duration Analysis, SWOT tahlil va boshqalardan foydalanmoqda. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan banklar, jumladan Ipoteka bank, Xalq banki, Orient Finans bank tajribasidan kelib chiqilsa, passivlarni diversifikatsiya qilish (yirik depozitlar ulushini kamaytirish), aktivlarni esa kredit portfeli bilan bir qatorda likvid aktivlar bilan to'ldirish zarurligi ayon bo'ladi. Muhokamaga asoslangan holda, aktiv va passivlarni moslashtirish, ularni muvozanatli boshqarish orqali moliyaviy xavflarni kamaytirish, barqaror foyda olish imkoniyati sezilarli darajada ortadi. Shu sababli, tijorat banklari uchun aktiv-passiv boshqaruv strategiyasi asosiy rivojlanish omillaridan biri bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining muvaffaqiyatli faoliyati bevosita aktiv va passivlar strukturasi, ularning o'zaro muvofiqligi va samarali boshqaruviga bog'liq. Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatdiki, banklarning barqaror rivojlanishida likvidlikni saqlash, risklarni minimallashtirish, daromadlilikni oshirish asosiy omillardir. Ushbu omillarga erishish uchun aktiv va passivlarni takomillashtirilgan usullar asosida boshqarish lozim: passivlarni uzoq muddatli manbalar hisobiga shakllantirish, aktivlarni esa yuqori daromadli va tezkor realizatsiya qilinadigan vositalarga yo'naltirish muhimdir. Shu bilan birga, banklar uchun muhim bo'lgan texnologik yechimlar, monitoring tizimlari va raqamli platformalar boshqaruvda katta rol o'ynaydi. Tijorat banklari strategik yondashuv asosida faoliyat olib boradigan bo'lsa, ularning moliyaviy holati barqaror bo'ladi va mijozlarga ko'rsatiladigan xizmat sifati oshadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Nosirov P.T. "Bank ishi va moliyaviy menejment", Toshkent, 2022.
2. Qodirov Sh.R. "O'zbekiston bank tizimida islohotlar samarasi", Toshkent, 2023.
3. Jo'raev R.B. "Tijorat banklari faoliyatini takomillashtirish yo'llari", Samarqand, 2021.
4. Basel III: International Regulatory Framework for Banks, BIS, 2020.

5. Karimov A.A. "Moliyaviy menejment asoslari", Toshkent, 2022.
6. Moliya vazirligi statistik hisobotlari, 2023.
7. O'zbekiston Markaziy banki byulleteni, 2024.